

Anna Gas¹
Anna Kawa²
Krzysztof Kleszcz³

Wpływ kryzysów XXI w. na finanse osobiste (gospodarstw domowych)

Impact of the XXI-st century crises on household finances

Abstrakt: Dynamiczne zmiany zachodzące w mikro- i makro-otoczeniu konsumentów, którymi są indywidualne gospodarstwa domowe, sprawiają, że ich zachowanie związane z planowaniem wydatków i rozkładem zasobów portfela ulega przeobrażeniu. Wśród czynników, które kształtują zachowania konsumentów pośrednio, aczkolwiek w znaczącym stopniu, decyduje kryzys gospodarczy. Na sytuację portfela Polaków w ostatnich latach istotnie wpłynął kryzys, którego rozkwit datuje się na 2020 r. Koniecznym wydaje się także odniesienie do zjawiska globalnego kryzysu gospodarczego, którego wymierne skutki można było zaobserwować pod koniec pierwszej dekady XXI wieku. Analizy wybranych danych Głównego Urzędu Statystycznego oraz badań prowadzonych przez niezależne agencje pozwoliły na stwierdzenie, że sytuacja materialna i finansowa znaczącej części Polaków uległa pogorszeniu mimo wzrostu dochodu rozporządzalnego.

Summary: Individual households' spending behavior and resource allocation endure transformation as a result of dynamic changes in the micro- and macro-environments of consumers. Among the factors that indirectly but substantially influence consumer behavior, the economic crisis plays a crucial role. The crisis has had a significant impact on the financial situation of Polish households in recent years, with its apex occurring in 2020. It is also necessary to mention the global economic crisis, the effects

¹⁾ Studentka Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki w Krakowie.

²⁾ Studentka Wyższej Szkoły Ekonomii i Informatyki w Krakowie.

³⁾ Mgr, Zakład Zarządzania i Rachunkowości, Wyższa Szkoła Ekonomii i Informatyki w Krakowie.

of which were observable by the close of the first decade of the twenty-first century. The financial situation of a significant fraction of Poles deteriorated despite the increase in disposable income, as revealed by analyses of selected Central Statistical Office data and research conducted by independent agencies.

JEL Classification B55, D13, D14, D31, E31, E40

Wstęp

O kryzysie zazwyczaj mówimy wtedy, gdy przez okres minimum roku odnotowuje się spadek wartości realnego PKB i innych wskaźników koniunktury gospodarczej dla rozliczenia w ujęciu rocznym. To okres znaczących zmian w gospodarce poszczególnych krajów, który prowadzi do osłabienia gospodarczego i naruszenia równowagi państw, a w ujęciu mikro wpływa negatywnie na budżety poszczególnych gospodarstw domowych.

Wiek XXI od początku obfituje w kryzysy gospodarcze – już pod koniec pierwszej dekady gwałtownie pogorszyła się światowa koniunktura gospodarcza. O wystąpieniu globalnego kryzysu ekonomicznego można mówić w 2009 r., kiedy to nastąpiło zmniejszenie wartości realnego PKB, eksportu dóbr i usług oraz wzrost stopy bezrobocia. Wydarzenia te poprzedziło widoczne rok wcześniej spowolnienie gospodarcze. Za początek kryzysu często uznaje się upadek Banku Lehman Brothers w Stanach Zjednoczonych w 2007 roku (Śleszyńska-Świdorska A., *Zachowania polskich konsumentów w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego*, UwB, Białystok 2017, s. 4), a jego koniec notuje się na 2012 r.

Kolejne kilka lat to ustabilizowanie gospodarki, aż do 2020 r., kiedy to sytuacja gospodarcza i ekonomiczna po raz kolejny przyniosła szereg zmian i kryzysów. Pierwszym z nich było rozprzestrzenienie się pandemii koronawirusa SARS-CoV2 w marcu 2020 r. Początkowo niegroźny wirus szybko wpłynął na życie Polaków, decyzją władz została zamknięta gospodarka, a obywatele poddani izolacji. Stopniowo zaczęła rosnąć inflacja, by ostatecznie osiągnąć poziom najwyższy od 1996 r., a portfel przeciętnego Polaka zaczął się kurczyć. Polacy zmienili swoje nawyki i sposób wydawania oszczędności. W lutym 2022 roku temat pandemii i inflacji zszedł na dalszy plan, gdy krajem wstrząsnęła kolejna zła informacja – rozpoczęcie wojny za wschodnią granicą pomiędzy Rosją a Ukrainą. Mimo iż konflikt ten bezpośrednio nie dotknął Polski, to wpłynął negatywnie na obniżenie PKB.

Mając na uwadze powyższe zmiany w gospodarce obrano za główny cel niniejszego artykułu identyfikację zmian w dochodach oraz wydatkach konsumpcyjnych polskich gospodarstw domowych w kontekście kryzysu lat 2020-2022, nawiązując do wcześniejszego kryzysu notowanego na lata 2008-2012. Dokonano także analizy skrajnego ubóstwa oraz wielkości zobowiązań i długów zaciąganych przez Polaków w ciągu ostatnich 3 lat.

Definicja gospodarstwa domowego

Gospodarstwo domowe to najstarsza instytucja gospodarcza świata. Pierwotnie termin „ekonomia” nie oznaczał jednej z nauk społecznych, ale odnosił się właśnie do zasad prowadzenia gospodarstwa domowego i właśnie w takim kontekście był używany w starożytnej Grecji. Gospodarstwem domowym nazywamy „*grupę osób mieszkających razem i wspólnie podejmujących decyzje o sposobie pozyskiwania dochodów i ponoszeniu wydatków.*” (GUS Zeszyt metodologiczny. *Badanie budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2018, s.25). Jednak gospodarstwo domowe może być nie tylko wieloosobowe, można je również tworzyć indywidualnie, jeżeli osoba ta posiada środki na swoje utrzymanie. Jednocześnie osoby mieszkające wspólnie, ale utrzymujące się samodzielnie, tworzą odrębne gospodarstwa domowe.

Finanse gospodarstw domowych

Mówiąc o gospodarstwie domowym należy zdefiniować pojęcia bezpośrednio z nim związane takie jak budżet i finanse. Budżetem gospodarstwa domowego nazywamy pieniężne i niepieniężne przychody i rozchody gospodarstwa domowego za dany okres, najczęściej miesiąc lub rok. Finanse gospodarstw domowych to natomiast „*grupa zjawisk i procesów związanych z gromadzeniem, podziałem oraz wydatkowaniem zasobów pieniężnych w gospodarce, realizowanych przez gospodarstwa domowe*” (https://mfiles.pl/pl/index.php/Instytucje_finansowe [dostęp 30.06.2023]). Zarządzanie finansami polega na bilansowaniu dochodów i wydatków, wykorzystaniu środków finansowych i utrzymaniu zdolności do spłaty zobowiązań. Do sprawnego funkcjonowania gospodarstwa niezbędne jest zapewnienie środków do utrzymania, czyli dochodów.

Gospodarstwa domowe utrzymują się z pracy swoich członków, a proces podejmowania decyzji inwestycyjnych zależy od wielu czynników:

- zamożności,

- liczby osób tworzących gospodarstwo domowe,
- miejsca zamieszkania,
- dostępności do produktów inwestycyjnych,
- wiedzy w zakresie możliwości inwestowania wolnych środków pieniężnych.

Głównymi dochodami gospodarstw domowych są:

- wynagrodzenie za pracę, dochody z działalności rolniczej,
- świadczenia społeczne (zasiłki rodzinne, 500+),
- dochody z wynajmu nieruchomości,
- wypłaty prowizji, odsetki z lokat bankowych, udzielane kredyty, sprzedaż akcji, sprzedaż obligacji,
- darowizny i spadki,
- emerytury i renty,
- alimenty,
- premie i prezenty, gry losowe.

Najczęstszymi wydatkami domowymi są:

- opłaty stałe miesięczne (czynsz, energia, ogrzewanie, woda, telefon, Internet, opłaty za szkołę, bilety miesięczne komunikacji miejskiej, raty kredytów i pożyczek),
- opłaty sporadyczne (OC za samochód, podatek gruntowy, podatek od wynagrodzeń, ubezpieczenia mieszkania, ubezpieczenia na życie),
- wydatki bieżące (żywność, towary codziennego użytku),
- wydatki inwestycyjne, sprzęt techniczny,
- zdrowie, lekarstwa, kosmetyka, utrzymanie czystości,
- rozrywka, sport, hobby,
- darowizny, prezenty,
- lokaty na rachunkach oszczędnościowych, fundusz emerytalny, rezerwa na nieprzewidziane wydatki.

Geneza i skutki kryzysu 2008-2012

Koniec XX wieku (lata 1995-2001) to okres euforii na giełdach na całym świecie związany ze spółkami z branży informatycznej i pokrewnych – tzw. bańka internetowa (ang. *dot-com bubble*, *IT bubble*) (<https://www.thestreet.com/dictionary/d/dot-com-bubble-and-burst> [dostęp: 30.06.2023]).

Giełda mocno przeceniła przedsiębiorstwa wchodzące do popularyzowanego Internetu. Z powodu niskich stóp procentowych w latach 1998-1999 panujących na rynku Stanów Zjednoczonych znaczna część inwestorów zaczęła

poszukiwania nowych okazji dla pomnożenia swojego kapitału, a rozwijające się technologie internetowe pomagały w łatwy sposób zdobywać środki na nowoczesne i ryzykowne pomysły, nie poparte dobrym biznesplanem. Stany Zjednoczone prowadziły nadmiernie liberalną politykę monetarną, przez co nastąpiła niesłychana ekspansja kredytowa, w tym kredytobiorców o niskiej wiarygodności kredytowej. Wymienione czynniki spowodowały zaburzenie równowagi na amerykańskim rynku finansowym, wobec tego stopy procentowe zostały podniesione zmniejszając tym samym aktywność inwestowania w nieruchomości i załamując rynek. Banki korzystające z wysokiego stopnia dźwigni finansowej, w momencie pojawienia się trudności z odnowieniem finansowania krótkoterminowego oraz pozyskaniem nowych źródeł finansowania, zostały zmuszone do obniżenia zadłużenia. Oznaczało to wycofanie środków zaangażowanych w niektóre inwestycje, aby móc utrzymać płynność na spłatę zobowiązań. Gwałtowny odpływ kapitałów, w tym z rynków wschodnich oraz spadek cen aktywów sprawiły problemy z wypłacalnością wielu firm, a na rynku międzynarodowym wystąpił poważny kryzys zaufania.

Spadek PKB odnotowano także w strefie euro. Kryzysowi w strefie euro miał zapobiec pakt fiskalny, czyli umowa międzynarodowa zawarta przez 25 państw członkowskich, która miała też wymuszać utrzymywanie równowagi budżetowej i lepszą koordynację polityki gospodarczej. Elementem walki ze skutkami kryzysu miał być też tzw. Plan Junckera, czyli plan pobudzenia inwestycji gospodarki europejskiej (<https://wgospodarce.pl/informacje/38104-polska-na-6-miejscu-w-ue-pod-wzglem-wykorzystania-pieniedzy-z-planu-junckera> [data dostępu: 30-06-2023]).

Tabela 1. Wartość czynników aktywności ekonomicznej branż pod uwagę przy badaniu kryzysów gospodarczych.

Wskaźnik	2007	2008	2009	2010
Wartość PKB świat (mld USD)	50961,98	51703,44	50636,08	52701,46
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	3,94	1,45	-2,06	4,08
Wartość PKB UE (mld USD)	15271,08	15339,81	14666,19	14973,31
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	3,08	0,45	-4,39	2,09

Wartość eksportu dóbr i usług świat (mld USD)	15404,39	15913,00	14248,85	16162,23
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	8,03	3,30	-10,46	13,43
Wartość eksportu dóbr i usług UE (mld USD)	5897,41	5980,80	5267,82	5826,42
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	6,20	1,41	-11,92	10,60
Wartość kapitalizacji spółek giełdowych świat (mld USD)	53317,50	64471,81	34871,85	47280,72
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	23,39	20,92	-45,91	35,87
Wartość kapitalizacji spółek giełdowych UE (mld USD)	13574,44	15697,71	7609,06	9880,21
Zmiana % wartości w porównaniu do roku poprzedniego	32,93	15,64	-51,53	29,85

Źródło: opracowanie na podstawie danych World Development Indicators, https://depot.ceon.pl/bitstream/handle/123456789/10333/Miedzynarodowa_konkurencyjnosc_polskich_przedsiębiorstw-rozdzial5.pdf?sequence=2&isAllowed=y [dostęp 30.06.2023]

Światowe spółki notowane na giełdzie znacznie straciły na swojej wartości, a pogorszenie kapitalizacji utrzymywało się aż do 2012 r. Ponieważ dane te dotyczą gospodarki światowej, należy zakładać, że kryzys w różnym stopniu dotknął poszczególne kraje, co powoduje problemy z jednoznacznym określeniem ram czasowych jego trwania. Ponieważ Polska w 2004 r. wstąpiła do Unii Europejskiej i to tutaj znacznie skoncentrował się handel międzynarodowy, możemy przyjąć założenie ram czasowych kryzysu w rodzimym kraju tożsame z kryzysem w Unii Europejskiej, gdzie pogorszenie wskaźników aktywności gospodarczej w 2009 r. było silniej odczuwalne niż w przypadku danych światowych – wartość PKB zmniejszyła się o 4,39% w porównaniu do roku poprzedniego, wartość eksportu dóbr i usług o 11,92%, a wartość kapitalizacji spółek giełdowych aż o 51,53%. Dynamika danych dla Unii Europejskiej wskazywała na regionalny kryzys gospodarczy (Dzikowska M., Trąpczyński P., *Globalny kryzys gospodarczy pierwszej dekady XXI wieku* w: Dzikowska M., Godynia M., Jankowska B. (red.) *Międzynarodowa konkurencyjność polskich przedsiębiorstw w okresie globalnego kryzysu gospodarczego oraz po jego wystąpieniu*, Difin 2006, s. 133).

Skutki kryzysu Polska odczuła w znacznie mniejszym stopniu niż inne kraje europejskie. Polskie banki obawiając się spadku cen nieruchomości już od początku zmniejszały akcję kredytową. Z kolei Rada Polityki Pieniężnej znacznie obniżyła stopy procentowe (m.in. stopę depozytową z 4,5 % w 2008 do 2% w roku 2013). W II kwartale 2009 r. PKB Polski wzrósł o 0,5 % w porównaniu z I kwartałem i był o 1,4 % wyższy w porównaniu do II kwartału 2008 r. Polska

była jedynym krajem Unii Europejskiej, który zanotował w tym okresie wzrost PKB, a do świata polityki na stałe weszło określenie „zielonej wyspy”. Genezy tego zjawiska należy szukać w dużej absorpcji przez Polskę funduszy unijnych oraz w przygotowaniach do Euro 2012 (<https://forsal.pl/artykuly/1258419,-10-lat-temu-wybuchl-kryzys-finansowy-polska-ucierpiala-w-niewielkim-stopniu.html> [dostęp: 30.06.2023]). Nie oznacza to, że kryzys gospodarczy ominął kraj. Jego najważniejsze skutki to m. in. wzrost bezrobocia z około 9,5% w 2008 r. do 13,4% w 2012 r. Spadek inwestycji zagranicznych spowodował ograniczenie możliwości zatrudnienia w sektorze nastawionym na eksport. Wiele firm było zmuszonych do redukcji zatrudnienia. Dodatkowo coraz poważniejszym problemem stał się wysoki wskaźnik ubóstwa wśród osób pracujących – tzw. „working poor”. Według raportu *Employment and Social Developments in Europe 2011* Polska znalazła się na 5 miejscu wśród państw UE pod tym względem, a kategoria zagrożenia biedą objęła 11% ogółu zatrudnionych. Wśród „working poor” największy odsetek stanowiły osoby zatrudnione na tymczasowe umowy (27,2%). Zjawisko dotknęło przede wszystkim absolwentów szkół wyższych i osób wchodzących dopiero na rynek pracy, a także pracowników powyżej 50 roku życia ze względu na niski poziom wykształcenia i kwalifikacji (*Employment and Social Developments in Europe 2011*, European Commission, Luxemburg 2011, s. 146., <http://aei.pitt.edu/50572/> [dostęp: 30.06.2023]).

Tabela 2. Stopa bezrobocia rejestrowego w latach 2008-2012

Rok	2008	2009	2010	2011	2012
% bezrobocia	9,5	12,1	12,4	12,5	13,4

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS o bezrobociu rejestrowym dla poszczególnych lat.

Tabela 3. Eksport towarów Polski w latach 2008-2012 (ceny bieżące)

Rok	2008	2009	2010	2011	2012
Eksport (mld USD)	170 458	136 503	159 724	188 696	183 420
Zmiana (rok poprzedni =100)	121,63	80,08	117,01	118,14	97,20

Źródło: <https://www.wnp.pl/finanse/zmiany-w-strukturze-polskiego-eksportu-w-latach-2000-2012,254673.html> [dostęp 30.06.2023]

Jak pokazuje tabela 3 w 2009 r. i 2012 r. nastąpił spadek wartości sprzedaży zagranicznej polskich towarów. W 2009 r. eksport wyniósł 136 503 mld USD,

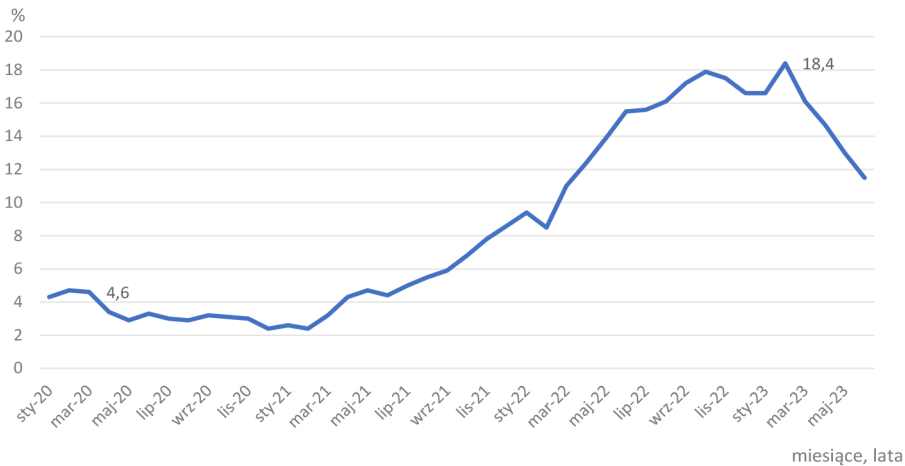
co było zmniejszeniem o prawie 20% w porównaniu do roku poprzedniego. Kolejne dwa lata przyniosły wzrost eksportu odpowiednio o 17 i 18%, by znów w 2012 r. odnotować niewielki spadek o 2,8%. Konieczność zwiększenia wydatków na pobudzenie gospodarki spowodowała wzrost deficytu budżetowego (<https://wzr.pl/ekonomia/kryzys-gospodarczy-2008-roku-najwazniejsze-informacje/> [dostęp: 30.05.2023]).

Analiza ogólnego poziomu cen towarów i usług w Polsce w okresie kryzysu gospodarczego pozwala stwierdzić, że tendencja spadkowa z lat 2005-2006 załamała się już w roku 2007, gdy wskaźnik w porównaniu z rokiem poprzednim wyniósł 102,5 i wzrósł o 1,4 p. procentowego. W kolejnych latach było już tylko gorzej. W latach 2008-2012 wskaźnik wahał się od 102,6 (2010 r.) do 104,7 (2012 r.). Patrząc w szerszym kontekście, ceny towarów i usług konsumpcyjnych w roku 2012 były wyższe o 8,2% niż w 2010 r. (Śleszyńska-Świdorska A., *Zachowania polskich konsumentów w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego*, rozprawa doktorska pod kierownictwem dr hab. Jerzego Borowskiego, UwB, Białystok 2017, s. 108). Najbardziej wzrosły ceny żywności, wyrobów tytoniowych, napojów alkoholowych i bezalkoholowych a także czynsz i media (w tym energia elektryczna, gaz, opał i woda). Od 2009 r. stosunkowo dynamicznie zaczęły wzrastać ceny transportu a także odzież i obuwiu (Śleszyńska-Świdorska A., *Sklonności konsumpcyjne Polaków w kryzysie w: Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing nr.*, 2013, s. 568).

Inflacja i jej skutki

Inflacja to proces zmian cen w całej gospodarce. Jest ona mierzona przez statystykę publiczną i prezentowana w formie wskaźników cen (Publikacja GUS *Co warto wiedzieć o inflacji?* Warszawa 2019 [dostęp 30.06.2023 r.]). O inflacji mówimy wtedy, gdy wzrost cen dóbr i usług jest powszechny. Jej przyczyny są zróżnicowane, czynników należy upatrywać w stanie gospodarki krajowej, polityce monetarnej i nie zrównoważonym budżecie państwa. Ryzyko zwiększenia inflacji wzrasta przez zwiększenie emisji pieniądza przez bank centralny. Inny element powodujący wzrost inflacji to popyt konsumentów. Co oznacza, że jeśli obywatele mogą cieszyć się rosnącym dobrobytem, chętniej wydają pieniądze, a to z kolei wiąże się z ogólnym wzrostem cen. W niniejszym artykule skupiono się na analizie poziomu inflacji w Polsce za lata 2021-2023, kiedy to nastąpił jej znaczący wzrost – wykres 1.

Wykres 1. Poziom inflacji w Polsce 2020-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS o poziomie inflacji dla poszczególnych lat.

Mimo, że inflacja jest nieodłączną częścią gospodarki, to jednak konsekwencje jej wahań bywają dotkliwe zarówno dla przedsiębiorców jak i dla zwykłych gospodarstw domowych. Przez trudność z ustaleniem przez przedsiębiorców cen dla swoich produktów i usług w przyszłości prowadzenie przez nich działalności gospodarczej może być znacznie utrudnione. Liczba inwestycji zmniejsza się poprzez trudniejszy dostęp do kredytów i ostrożniejsze inwestowanie środków.

Jednocześnie w warunkach spadku realnej wartości oszczędności osoby posiadające środki finansowe będą inwestować je w bardziej ryzykowne przedsięwzięcia, aby bronić się przed wzrostem cen.

Droższe stają się kredyty hipoteczne, co wynika z zabezpieczania się banków wyższą marżą i minimalnym wkładem własnym. Ponieważ rząd z opóźnieniem dostosowuje progi podatkowe do inflacji, w okresie powszechnego wzrostu cen obywatele płacą realnie wyższe podatki. Z drugiej strony wzrostu podatków stoi większa waloryzacja świadczeń – waloryzacja emerytur i rent jest uzależniona od średniorocznej inflacji.

W 2022 r. sięgnęła ona 14,4%, a w marcu 2023 r. emerytury i renty wzrosły o 14,8% (Dane Zakładu Ubezpieczeń Społecznych, [https://www.zus.pl/-/od-marca-emerytury-i-renty-b%C4%99d%C4%85-wy%C5%BCsze-o-14-8-\[dostę: 30.06.2023\]](https://www.zus.pl/-/od-marca-emerytury-i-renty-b%C4%99d%C4%85-wy%C5%BCsze-o-14-8-[dost%C4%99p:30.06.2023])). Prognozowana przez Narodowy Bank Polski średnio-

roczna inflacja w 2023 r. wyniesie 12,4%. (Prognoza centralna dotycząca średniorocznej inflacji, w badaniu przeprowadzonym przez Narodowy Bank Polski (NBP) wśród 28 analityków w czerwcu 2023 r. wynosi 12,4% na 2023 r., 6,9% na 2024 r. i 4,4% na 2025 r. – dane <https://inwestycje.pl/gospodarka/prognoza-centralna-analitykow-dot-sredniorocznej-stopy-referencyjnej-to-672/> [dostęp: 30.06.2023]), jeśli te przypuszczenia się sprawdzą to można spodziewać się kolejnej wysokiej podwyżki dla seniorów w 2024 r.

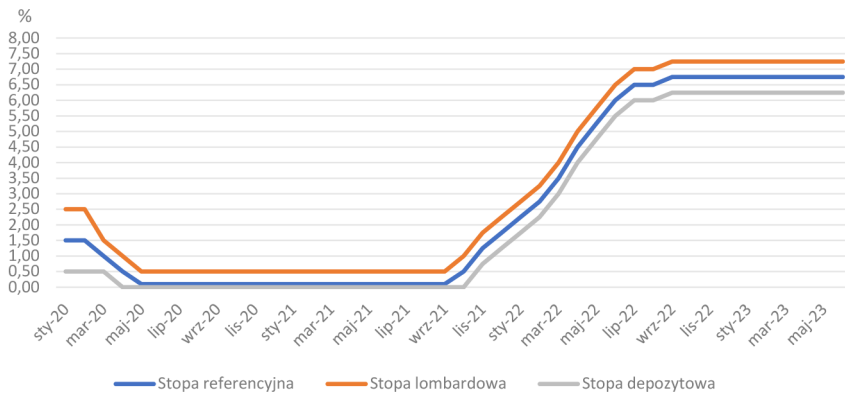
Wyraźne podwyżki są powszechne we wszystkich kategoriach, na co wskazuje tzw. inflacja bazowa, czyli odczyt nieuwzględniający cen energii, żywności i paliw (głównie ropy naftowej, częściowo także węgla). Inflacja oznacza spadek siły nabywczej pieniądza ponieważ pensje rosną wolniej od średnich cen konsumpcyjnych, a więc maleją realne dochody pracowników. Wzrost cen ogranicza „realną” siłę nabywczą – jednak nie każda podwyżka cen jest niepożądana z punktu widzenia gospodarki. Wzrost cen zapewnia efektywną alokację zasobów, sterując nimi od gałęzi gospodarki charakteryzujących się niedoborem popytu do tych, w których niewystarczająca jest podaż. Problem pojawia się, gdy ceny zaczynają rosnać samoistnie, niejako w oderwaniu od fundamentalnej sytuacji w poszczególnych branżach. Może tak się dzieć np. na skutek gwałtownego wzrostu kosztów, znaczącego zwiększenia podaży pieniądza czy odkotwiczenia oczekiwań inflacyjnych. Wówczas sygnały cenowe w mniejszym stopniu spełniają swoją rolę, a gospodarka funkcjonuje w sposób mniej efektywny. W skrajnym wypadku hiperinflacji działanie gospodarki może w praktyce ulec załamaniu.

Podwyżki stóp procentowych

Podwyżka stóp ma na celu stłumić wzrost cen. Rada Polityki Pieniężnej zdecydowała się podnieść stopę referencyjną NBP do 6,75 proc. z 0,1 proc. w czasie pandemii (lata 2020-2021) i z 1,5 proc. przed jej wybuchem (lata 2015-2020). Podnoszone stopy procentowe, które teraz są na najwyższym poziomie od początku 2003 r., oddziałują na gospodarkę na wiele różnych sposobów. Osoby, które posiadają kredyty złotowe w zmiennym oprocentowaniu mogą spodziewać się nawet dwukrotnego wzrostu rat hipoteki. Stopy wpływają też na spadek zdolności kredytowej, sprzedaż nowych kredytów hipotecznych, a więc i nieruchomości (towarzyszy temu zwykle wzrost cen najmu mieszkań, ponieważ wiele osób nie stać na zakup własnego lokalu). To wszystko przekłada się na mniejszą aktywność w budownictwie mieszkaniowym.

Poziom stóp procentowych ustalonych przez NBP od stycznia 2020 r. prezentuje wykres 2.

Wykres 2. Podwyżki stóp procentowych NBP 2020-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych NBP.

Sytuacja finansowa gospodarstw domowych w latach po-covid'owych 2020-2023

Pandemia w różny sposób dotknęła gospodarstwa domowe. Wprowadzone w związku z nią ograniczenia miały istotny wpływ na gospodarowanie finansami. Obawy finansowe okazały się czynnikiem kształtującym wydatki na konsumpcję. W związku z kryzysem wywołanym pandemią COVID-19 rząd wprowadził szereg tarcz antykryzysowych, które miały wspomóc przedsiębiorców w utrzymaniu stanowisk pracy (<https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa/o-tarczy> [dostęp: 30.06.2023 r.]), a tym samym wspomóc finanse gospodarstw domowych. Mimo to, wiele gospodarstw domowych odczuło negatywne skutki pandemii. Już w pierwszych miesiącach pandemii (kwiecień-lipiec 2020 r.) według wyników badań przeprowadzonych przez Centrum Badania Rozwojowego BIOSTAT ponad połowa gospodarstw domowych odczuła negatywne skutki wprowadzonych ograniczeń, około 30% respondentów nie odczuło takiej zmiany, a 16% badanych nie miało zdania na ten temat. W tym okresie ponad połowa Polaków oceniła swoją sytuację finansową jako gorszą niż przed wprowadzeniem ograniczeń, dla 40% pozostała bez zmian,

a około 5% respondentów oceniło ją jako lepszą (Sondaż BIOSTAT „Sytuacja finansowa Polaków podczas epidemii SARS-CoV-2 – sierpień 2020”, dostęp: <https://www.biostat.com.pl/sytuacja-finansowa-polakow-podczas-epidemii-sarscov2-sierpien-2020.php> [dostęp: 30.06.2023]).

Według badań przeprowadzonych przez agencję Minds&Roses 30% respondentów przyznała, że ich sytuacja finansowa w 2021 roku pogorszyła się, a 12% uznała, że pogorszyła się zdecydowanie. Odmiennego zdania było 11% respondentów, którzy odczuli poprawę sytuacji finansowej, a tylko 2% badanych uznało, że ich sytuacja finansowa zdecydowanie się poprawiła, dla 45% pozostała bez zmian. Zdecydowane pogorszenie sytuacji finansowej można zaobserwować w 2022 roku, kiedy to już 41% respondentów zauważyło pogorszenie sytuacji finansowej, a dla 13% zdecydowanie się ona pogorszyła. W 2022 roku podobnie jak rok wcześniej 11% badanych odnotowało poprawę sytuacji finansowej, a dla 2% zdecydowanie się ona poprawiła. Dla 33% badanych nadal pozostała bez zmian (Opracowanie Związku Banków Polskich „Świąteczny Portfel Polaków 2022. Czy stać nas na Święta?”, https://www.zbp.pl/getmedia/37b8dfdb-e4f6-4093-a448-a4eb3f0f556a/Raport_Swiateczny_2022 [dostęp: 30.06.2023]). Badania te wskazują na pogorszenie się sytuacji finansowej Polaków w latach 2020 – 2022. Jednakże według badań przeprowadzonych w 2022 roku przez CBOS wynika, że ocena poziomu życia Polaków praktycznie nie zmieniła się. Jednak w stosunku do roku 2019 zmniejszył się odsetek żyjących dobrze lub bardzo dobrze (z 33% do 30%), a zwiększył żyjących średnio (z 51% do 55%). Jednocześnie w ciągu roku odnotowano wyższy wskaźnik osób obawiających się biedy (z 24% do 30%), a ubyło spokojnych o swoją przyszłość w kwestii finansów (z 30% do 24%) (Komunikat CBOS „Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych”, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_067_22.PDF [dostęp: 30.06.2023]).

Wyniki tych badań mają odzwierciedlenie w danych GUS, które wskazują na wyraźny wzrost wydatków domowych. Wykres 3. przedstawia o ile wzrosły wydatki gospodarstw domowych w poszczególnych kategoriach od stycznia 2020 roku do marca 2023 roku.

Wykres 3. Wzrost wydatków gospodarstw domowych 2020-2023

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

Z przedstawionych danych wynika, że w okresie od stycznia 2020 roku do marca 2023 roku odnotowano wzrost wydatków domowych. Najbardziej budżety domowe obciążył wzrost wydatków na mieszkanie i nośniki energii, na które Polacy przeznaczyli o 10,0% więcej niż rok wcześniej, oraz wydatki na żywność i napoje bezalkoholowe, które obciążają budżet domowy o 10,2% więcej niż dotychczas.

Dane o wzroście wydatków domowych potwierdza opublikowany w maju 2023 roku raport CBOS, w którym 40% badanych deklaruje, że wydatki ich gospodarstw domowych w ciągu ostatniego roku wzrosły, znaczna część twierdzi, że nie zmieniły się (35%), a więcej niż co czwarty uważa, że zmalały. W stosunku do pomiaru z kwietnia 2022 roku wyraźnie zmniejszył się odsetek osób uważających, że dochody ich gospodarstw domowych nie zmieniły się (z 47% do 35%), a zwiększył przekonanych o ich spadku (z 13% do 24%). Co może świadczyć o realnym spadku dochodów w stosunku do wzrostu cen. W przeprowadzonych badaniach zapytano Polaków o wzrost cen i próbę określenia, które

wydatki okazały się najbardziej dotkliwe. Według przeprowadzonego sondażu w 2023 r. Polacy najbardziej odczuli wzrost cen żywności (94%). W dalszej kolejności doskwierają im podwyżki cen energii elektrycznej (52%) oraz ogrzewania mieszkania lub domu (50%). Trochę rzadziej wymieniane są paliwa do prywatnych środków transportu (42%). Znaczna część badanych za najbardziej dotkliwy uznaje wzrost kosztów związanych z użytkowaniem mieszkania lub domu (innych niż energia elektryczna i ogrzewanie) – 18%, oraz świadczeń medycznych – 17%. Inne produkty i usługi w tym kontekście wymieniane są rzadziej (Komunikat CBOS „Polacy o inflacji”: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_061_23.PDF [dostęp: 30.06.2023]).

Jak kształtowały się przeciętne wydatki i dochody gospodarstw domowych w latach 2019 – 2022 przedstawia tabela nr 5.

Tabela 4. Dochody i wydatki gospodarstwa domowego

Rok	Miesięczny dochód na 1 osobę	Miesięczne wydatki na 1 osobę
2019	1819 zł	1252 zł
2020	1919 zł	1210 zł
2021	2062 zł	1316 zł
2022	2250 zł	1475 zł

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS.

W 2022 r. sytuacja materialna gospodarstw domowych, pomimo wzrostu przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego, realnie pogorszyła się, co wynika z wysokiego poziomu inflacji. Gospodarstwa domowe osiągały zarówno wyższe dochody, jak i wydatki, a poziom przeciętnego miesięcznego dochodu rozporządzalnego na osobę w 2022 r. wyniósł 2250 zł i był nominalnie wyższy o 11,4%, ale realnie niższy o 2,6% od dochodu z 2021 r. Natomiast przeciętne miesięczne wydatki na 1 osobę w gospodarstwach domowych osiągnęły w 2022 r. wartość 1475 zł i były wyższe nominalnie o 15,2%, a realnie o 0,7% od wydatków z 2021 r. Może mieć to związek z realną utratą wartości pieniądza, na który ma wpływ wysoka inflacja oraz rosnące ceny towarów i usług, wśród których utrzymuje się wysoki wzrost cen żywności.

Według badań przeprowadzonych przez ASM Sales Force Agency średnia cena koszyka zakupowego w sierpniu 2020 r. wyniosła 231,22 zł. Rok później ten sam koszyk wyniósł 224,45 zł., co stanowi spadek wydatków o 2,93% w stosunku do roku poprzedniego. Podobne badanie przeprowadzono we wrześniu 2021 r., kiedy to przeciętny koszyk cenowy wyniósł 226,97 zł

natomiast rok później wyniósł 260,84 zł, co stanowi wzrost cen o 14,92% w skali roku (Dane wyników badań dla sierpnia 2020 r. oraz września 2021 r. dostępnych pod adresem: <https://www.asmsalesforce.pl/badanie-raport-koszyk-zakupowy-sierpien-2021/> oraz <https://www.asmsalesforce.pl/badanie-raport-koszyk-zakupowy-wrzesien-2021/>).

Niewątpliwie wpływ na wydatki gospodarstw domowych w analizowanym okresie miał gwałtowny wzrost cen nośników energii, tj. węgiel, energia elektryczna czy gaz. Według danych GUS ceny węgla wzrosły o 255,8%, natomiast ceny energii elektrycznej o 154%, a ceny gazu o 162% w okresie od stycznia 2020 r. do stycznia 2022 r. Ceny kształtowania się poszczególnych nośników prezentuje tabela 5.

Tabela 5. Ceny węgla, energii elektrycznej i gazu LPG w latach 2019-2023

Towar:	Węgiel	Energia elektryczna	Gaz LPG
Na koniec 2019 roku	885,40 zł/t	61 gr/1kWh	12,25 gr/1 kWh
Na koniec 2020 roku	887,95 zł/t	68 gr/1kWh	10,95 gr/1 kWh
Przyrost %	0,3%	10,3%	-10,6%
Na koniec 2021 roku	996,60 zł/t	74 gr/1kWh	20,02 gr/1 kWh
Przyrost %	10,9%	8,1%	82,8%
Na koniec 2022 roku	2329,03 zł/t	77 gr/1kWg	20,14 gr/1 kWh
Przyrost %	57,2%	3,9%	24,6%
Od 2023 roku	2329,03 zł/t	0,94 – 1,03 gr/1kWh	25,10 gr/1 kWh

Źródło: opracowanie własne na podstawie danych GUS i PGNiG.

Wzrost cen spowodowany czynnikami tj. wzrostem cen energii czy kosztami pracy spowodował, że producenci w znacznie większym stopniu praktykują tzw. „downsizing”. Jest to jedna z antykonsumenckich praktyk polegająca na zmniejszeniu opakowania produktu przy jednoczesnym utrzymaniu tej samej ceny, która to właśnie przykuwa uwagę konsumentów. W czasach rosnących kosztów produkcji wytwórcy mogą zareagować, zmieniając skład, podnosząc cenę lub produkując mniejsze opakowanie. Ostatnia z tych metod uważana jest przez firmy za najbezpieczniejszą, ponieważ trudną do wychwycenia. Największe trudności z dostrzeżeniem „downsizingu” mają osoby po 65. roku życia, ze względu na brak wiedzy na ten temat i inne utrudnieniami tj. słabszy wzrok. Obecnie najczęściej zmniejszana jest waga danego produktu np. z 200 do 170 g lub pojemność z 1 l do 800 ml. Jednocześnie stosowane są rozwiąza-

nia sprawiające, że opakowania wyglądają identycznie, jak przed zmniejszeniem. Konsumenty, którzy nie dostrzegą zmiany wizualnej, szybko ją jednak odczują, widząc po ubytku zakupionego artykułu.

Skrajne ubóstwo

Skrajne ubóstwo to graniczny poziom, poniżej którego konsumpcja zagraża zdrowiu a nawet życiu człowieka. Wartość tę ustala GUS na podstawie minimum egzystencji, obejmującego potrzeby, których zaspokojenie nie może zostać odłożone w czasie. Szacowane jest ono przez Instytut Pracy i Spraw Socjalnych (IPiSS) (Wójcik-Żołądek M., *Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, „Infos” nr 4, Biuro analiz sejmowych, 2012). Poziom granic ubóstwa skrajnego uzależniony jest od wydatków i zależy od cen artykułów i usług tworzących koszyk obliczenia minimum egzystencji. Obecnie w Polsce żyje ponad 1,6 mln osób dotkniętych skrajnym ubóstwem. Poziom ubóstwa dla poszczególnych lat przedstawia tabela 6 poniżej.

Tabela 6. Skrajne ubóstwo w Polsce 2017-2022

Rok	2017	2018	2019	2020	2021	2022
Poziom ubóstwa skrajnego (% osób w gospodarstwach domowych)	4,3	5,4	4,2	5,2	4,2	4,7
Granica ubóstwa na przykładzie gospodarstwa jednoosobowego (zł)	582	595	614	640	692	835
Granica ubóstwa dla gospodarstwa 2+2 (zł)	1572	1606	1658	1727	1868	2254

Źródło: opracowanie na podstawie danych GLIS – Zasięg ubóstwa ekonomicznego w Polsce dla poszczególnych lat, Ubóstwo w Polsce w latach 2019-2020.

Z badań budżetów domowych wynika, że stopa ubóstwa skrajnego w Polsce w 2020 r. wyniosła 5,2%, co stanowiło podwyżkę o 1 p. procentowy w porównaniu z rokiem poprzednim przy jednocześnie niewiele wyższym poziomie granic ubóstwa. Mimo iż w ujęciu bezwzględny to tylko 1 p. procentowy, to jest to wzrost względny o 20%. W roku tym pogłębiło się różnicowanie sytuacji dochodowej gospodarstw domowych przy niższym poziomie wydatków, co odzwierciedlają dane makroekonomiczne dotyczące dynamiki spożycia

w sektorze gospodarstw domowych (Więcej o wskaźnikach makroekonomicznych można przeczytać na stronie GUS: <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>). Największy wzrost ubóstwa skrajnego odnotowano w II kwartale 2020 r., co ściśle związane jest z ograniczeniami w gospodarce spowodowanymi rozwojem w Polsce pandemii COVID-19. W 2020 r. szczególnie narażone na skrajne ubóstwo były gospodarstwa utrzymujące się z niezarobkowych źródeł oraz gospodarstwa domowe rolników (blisko 14%). Wysoki poziom ubóstwa wystąpił także w gospodarstwach rencistów – 8%.

Rok 2021 był naprawdę dobry pod tym względem. Przyniósł on odwilż dla gospodarki, zarobki Polaków zaczęły rosnąć, a zatrudnienie wróciło do poziomu sprzed pandemii. W roku tym nastąpił spadek ubóstwa skrajnego o 1 p. procentowy. Spadek ubóstwa był szczególnie widoczny tam, gdzie od lat obserwuje się najwyższe wartości stóp, czyli wśród gospodarstw rolników (spadek do 11,2%) czy rencistów (spadek do 6%)

Rok 2022 charakteryzował się wysoką inflacją, co ponownie spowodowało wzrost skrajnego ubóstwa z 4,2% do 4,7%. Tempo inflacji przyspieszyło już w drugiej połowie 2021 r., a swoje apogeum osiągnęło po ataku Rosji na Ukrainę, co dodatkowo spowodowało masowy napływ uchodźców z Ukrainy. Bez istotnych zmian pozostało rozłożenie grup, które najczęściej go doświadczają. Dostyc wysoki spadek ubóstwa odnotowano tutaj tylko wśród gospodarstw rolników – do ok. 8,5%. EAPN (European Anti-Poverty Network) jest międzynarodową siecią organizacji pozarządowych, które działają razem na rzecz walki z **ubóstwem i wykluczeniem społecznym**. Obecnie EAPN tworzy 31 sieci krajowych z Europy i 13 międzynarodowych organizacji pozarządowych. Celem EAPN jest rzecznictwo na poziomie Unii Europejskiej, ma również status konsultanta w Radzie Europy. – <https://www.eapn.org.pl/kim-jestesmy/european-anti-poverty-network/> [dostęp: 30.06.2023]) w swoich prognozach przypuszcza, że poziom skrajnego ubóstwa nadal będzie rosł w 2022 i 2023 r., docelowo nawet o 2 p. procentowe.

Poziom zadłużenia

Ostatnie lata znacząco odbiły się na wielkości zadłużeń Polaków. Podkreślić tutaj należy, iż mimo prowadzonych danych Krajowego Rejestru Długów (KRD), ciężko jednoznacznie określić wysokość zadłużenia dla poszczególnych lat z powodu występowania niestabilnych dłużników oraz przeterminowania i niespłacania zobowiązań. W podanych wysokościach dla długów konsumentów przyjęto przede wszystkim zaległe raty kredytów bankowych,

niezapłacone rachunki za media (gaz, prąd, woda), opłatę za telefon, telewizję i Internet. Należy mieć na uwadze fakt, że zadłużenia Polaków to szeroki termin, który obejmuje także kredyty gotówkowe, hipoteczne, chwilówki czy zakupy na raty.

Trwająca w 2020 r. pandemia znacznie uszczupliła finanse zarówno firm jak i przeciętnych konsumentów. Dane Krajowego Rejestru Długów (KRD) pokazują, że COVID-19 wyprowadził pieniądze z portfeli konsumentów. Na koniec 2020 r. ich zaległości wyniosły do ponad 48 mld zł (wzrost z 45,7 mld zł w 2019 r.) Mimo, że najwięcej do oddania miały osoby w przedziale wiekowym 46-55 lat (14,6 mld zł), to główny przyrost zadłużenia, niemalże o mld zł., uwidocznił się w grupie wiekowej 36-45 lat (do 14,3 mld zł.) Może to wynikać z faktu, że to właśnie osoby w tym przedziale wiekowym mają na utrzymaniu dzieci, jest to grono obciążone kredytami oraz m.in. ratami za sprzęt (<https://krd.pl/centrum-prasowe/informacje-prasowe/2021/ubylo-dluznikow-wzrosly-dlugi> [dostęp: 30.06.2023]).

Drugi rok pandemii był jedynym, w którym udało się zmniejszyć Polakom zobowiązania – zarówno jeśli chodzi o zaległości kredytowe jak i pozakredytowe z tytułu bieżących wydatków i opłat, alimentów, grzywien czy nawet jazdy bez biletu komunikacją miejską. Znacząco poprawiła się płatność rat kredytów oraz pożyczek. Polacy zadłużali się ostrożniej niż wcześniej, a spłatom sprzyjały niskie stopy procentowe. Pandemia ograniczyła konsumpcjonizm, zmieniła myślenie Polaków o zarządzaniu finansami. Poprzez zamknięcie gospodarki ubyło okazji do nadmiernego wydawania pieniędzy. Znaczącą poprawę sytuacji odnotowały tutaj młode pokolenia z powodu ograniczenia pokus i wydatków. Tylko w gronie seniorów wydatki mogły pozostać na stałym poziomie lub zwiększyć się – z konieczności stosowania prywatnej służby zdrowia. W warunkach pandemii swoje zadłużenie zmniejszyło 17% konsumentów, a 6% całkowicie je spłaciło (<https://www.money.pl/banki/dlugi-polakow-spadly-o-prawie-2-mld-zl-po-1-5-roku-pandemii-6705680965950432a.html> [dostęp: 30.06.2023]). Na koniec roku 2021 zadłużenie spadło do 44,4 mld na 2,39 mln dłużników (<https://prnews.pl/dlugi-polakow-wieksze-niz-zarobki-465459> [dostęp: 30.06.2023]).

Rok 2022 przyniósł kolejne pogorszenie sytuacji. Przemijający COVID zastąpiły inne problemy, przede wszystkim wojna na Ukrainie, która przyczyniła się do bardzo wysokich podwyżek cen paliwa i energii. Dokładając do tego wzrost stóp procentowych oraz wysoką inflację nie dziwi fakt, że wiele osób nie poradziło sobie ze swoimi zobowiązaniami.

Według danych KRD dla pierwszej połowy 2022 r. średnie zadłużenie na jednego konsumenta wyniosło 18 651 zł, co oznacza, że na jego spłatę potrzeba było ponad 3 pełne przeciętne wynagrodzenia za pracę (Przyjmując przeciętne wynagrodzenie w gospodarce narodowej w 2022 r. pomniejszone o potrącone od ubezpieczonych składki na ubezpieczenia emerytalne, rentowe oraz chorobowe dla pierwszego półrocza 5540,25 zł, a dla drugiego 5783,75 zł: <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/obwieszczenie-w-sprawie-przecietnego-wynagrodzenia-miesiecznego-w-gospodarce-narodowej-w-2022-r-i-w-drugim-polroczu-2022-r-,276,10.html> [dostęp: 30.06.2023]). Długi Polaków wyniosły 45,2 mld zł i dotyczyły 2,4 mln osób. To odczuwalny wzrost o ponad 800 mln zł w porównaniu z końcem 2021 r. (<https://prnews.pl/dlugi-polakow-wieksze-niz-zarobki-465459> [dostęp: 30.06.2023]). Natomiast wg badań BIG InfoMonitor w całym kraju przybyło 18 412 niesolidnych dłużników – ich liczba wzrosła do 2,68 mln osób. Co piąty z nich ma jednocześnie zaległości kredytowe i pozakredytowe (<https://www.infor.pl/prawo/prawa-konsumenta/nowosci/5708047,zadluzenie-polakow-rosnie-ile-jestesmy-winni.html> [dostęp: 30.06.2023]).

Tylko w drugim półroczu 2022 r. zaległości konsumentów, którzy ogłosili bankructwo w KRD wyniosły 230,5 mln zł. W ciągu całego roku upadłość konsumencka dotknęła 15,6 tys. osób, z czego niemalże połowa to osoby w wieku 36-55 lat.

Dane z badań KRD „Oszczędzanie Polaków w inflacji” aż blisko 40% konsumentów nie ma odłożonych żadnych środków na nieprzewidziane wydatki. Ci natomiast, którzy mieli drobny odsetek zaległości musieli po nie sięgnąć z powodu rosnących cen i kosztów życia (<https://www.bankier.pl/wiadomosc/Zadluzenie-Polakow-w-KRD-rosnie-w-miliardowej-skali-Bedzie-trudno-o-zmiane-trendu-8494453.html> [dostęp: 30.06.2023]). Wielu dłużników chcąc uciec przed podwyżkami stóp procentowych wcześniej spłaciło swój dług. Natomiast przy wysokim oprocentowaniu było mniej chętnych do zaciągania nowych kredytów mieszkaniowych, a zdolność kredytowa zmalała. Banki udzieliły rekordowo mało nowych kredytów. Niestety sytuacja nie wygląda tak korzystnie patrząc na osoby, które już zaciągnęły kredyty – zmienna stopa procentowa znacząco pogorszyła ich płynność.

Analizy KRD z czerwca 2023 r. mówią z kolei, że średnie zadłużenie, przypadające na jednego konsumenta, sięga 19 271 zł., a całkowita kwota zadłużenia wynosi obecnie 45,4 mld zł. Niesolidnymi płatnikami jest już aż 2,3 mln osób. Na pokrycie długu trzeba przeznaczyć prawie 4 miesięczne pensje (Zakładając kwotę średniego miesięcznego wynagrodzenia (5 366 zł netto za

kwiecień), dlatego tak ważna jest dyscyplina w zarządzaniu domowym budżetem. Analiza danych Centralnego Ośrodka Informacji Gospodarczej (COIG) pozwala stwierdzić, że liczba upadłości konsumentów wciąż rośnie. Już w ciągu 3 pierwszych miesięcy bieżącego roku bankrutwo ogłosiły 5 352 osoby, a szacowania przewidują, że ten rok może być rekordowy i liczba niewypłacalności przekroczy 20 tys. osób (<https://wgospodarce.pl/informacje/129735-zadluzenie-polakow-przekracza-45-mld-zl> [dostęp: 30.06.2023]).

Warto podkreślić, że dane zawarte w KRD dotyczą zarówno osób fizycznych jak i firm zalegających z płatnościami nie tylko rat pożyczek i kredytów, ale też opłat administracyjnych za prąd, gaz, wodę itp., dlatego też ciężko jednoznacznie stwierdzić jaki konkretnie procent niesolidnych dłużników stanowią zaległości wynikłe z prowadzenia gospodarstwa domowego. Dane BIK za 2022 r. pokazują, że zadłużenie tych gospodarstw z tytułu pożyczek i kredytów konsumenckich (w tym mieszkalnych i hipotecznych) wyniosło 724 mld zł, co stanowi spadek o 13,4 mld zł w porównaniu z rokiem 2021 (<https://strefainwestorow.pl/artykuly/gospodarka/20230127/bik-wartosc-zadluzenia-gospodarstw-domowych-polska> [dostęp: 26.09.2023 r.]).

Racjonalne zarządzanie budżetem domowym

Budżet domowy należy racjonalnie równoważyć zachowując równowagę pomiędzy wpływami a wydatkami. W sytuacji, kiedy wydatki przewyższają dochody, można spróbować je ograniczyć stosując cięcia kosztów, np. kupując tylko to co potrzebne, dotyczy to zwłaszcza żywności. Dobrą praktyką jest też porównywanie cen, zwłaszcza przy większych zakupach.

Według przeprowadzonych w 2023 roku badań CBOS wynika, że w reakcji na rosnące ceny Polacy najczęściej ograniczają codzienne zakupy oraz szukają tańszych zamienników (82%). Ponad połowa zmniejsza zużycie wody, prądu, gazu (68%), rezygnuje z większych wydatków, odkłada je na potem (67%) oraz ogranicza wydatki na rozrywkę, wypoczynek i kulturę (60%), a blisko połowa wykorzystuje oszczędności na bieżące wydatki (48%). Znaczna część badanych ogranicza jeżdżenie samochodem (32%, 43% posiadających samochód) lub też z obawy przed dalszym wzrostem cen kupuje na zapas, przyspiesza planowane zakupy (24%) (Komunikat CBOS „*Polacy o inflacji*”: https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2023/K_061_23.PDF [dostęp: 30.06.2023]).

Podsumowanie

Gospodarstwa domowe są narażone na wszelakiego rodzaju czynniki zewnętrzne, które mogą mieć negatywny wpływ na budżety domowe. Począwszy od kryzysów o zasięgu globalnym na rynkach finansowych, po zagrożenia wywołane zjawiskami tj. pandemia COVID-19 czy wojna za wschodnią granicą. Czynniki te miały swoje odbicie w sytuacji finansowej o zasięgu globalnym jak i regionalnym.

Zebrane dane pozwalają twierdzić, że członkowie gospodarstw domowych są świadomi kryzysów, które mają negatywny wpływ na ich finanse. Chociaż wprowadzone zostały przez rząd mechanizmy mające na celu im przeciwdziałać, to jednak znaczna część osób zauważa pogarszający się stan finansów osobistych oraz wzrosły obawy przed biedą.

Niewątpliwie obawy Polaków mogą wynikać z utrzymującej się wysokiej inflacji, wzrostem cen żywności i nośników energii. Chociaż poziom bezrobocia obecnie jest na niższym poziomie niż w 2008 roku, to wzrost płacy minimalnej może spowodować wzrost cen towarów i usług, a tym samym przyczynić się do pogorszenia sytuacji finansowej gospodarstw domowych.

Zarządzając budżetem domowym, należy podejmować decyzje w sposób przemyślany i odpowiedzialny. Sytuacja finansowa gospodarstw domowych nie jest zależna wyłącznie od wielkości dochodów, ale jest również wynikiem poziomu zarządzania finansami.

Inflacja to zjawisko mające swoją dynamikę z opóźnieniem. Nie można jednoznacznie określić, jaki czynnik zdecydował o jej wzroście, ponieważ w ostatnich latach nałożyło się kilka negatywnych zjawisk w europejskiej i ogólnoświatowej sytuacji polityczno-finansowej państw Europy (COVID, przerwanie łańcuchów dostaw, rosyjska inwazja na Ukrainę – co podniosło ceny surowców energetycznych). Intensywny wzrost inflacji pojawił się wraz z wybuchem wojny na Ukrainie. Na wzrost inflacji miały wpływ czynniki o zasięgu regionalnym i globalnym. Polityka gospodarcza Banku Centralnego i RPP zbyt późno zaczęły podnosić stopy procentowe, co okazało się niewystarczające w walce z inflacją.

Literatura

1. Dzikowska M., Trąpczyński P., *Globalny kryzys gospodarczy pierwszej dekady XXI wieku* w: Dzikowska M., Godynia M., Jankowska B. (red.) *Międzynarodowa konkurencyjność polskich przedsiębiorstw w okresie*

- globalnego kryzysu gospodarczego oraz po jego wystąpieniu*, Difin 2006, s. 133.
2. Wójcik-Żołądek M., *Ubóstwo i wykluczenie społeczne w Polsce*, „Infos” nr 4, Biuro analiz sejmowych, 2012.
 3. Śleszyńska-Świdarska A., *Skłonności konsumpcyjne Polaków w kryzysie*, „Zeszyty Naukowe SGGW w Warszawie. Polityki Europejskie, Finanse i Marketing” 2013, s. 568.
 4. Śleszyńska-Świdarska A., *Zachowania polskich konsumentów w warunkach globalnego kryzysu gospodarczego*, UwB, Białystok 2017, s. 108.
 5. *Employment and Social Developments in Europe 2011*, European Commission, Luxemburg 2011, s. 146.
 6. Opracowanie Związku Banków Polskich „*Świąteczny Portfel Polaków 2022. Czy stać nas na Święta?*”, dostęp: https://www.zbp.pl/getmedia/37b8dfdb-e4f6-4093-a448-a4eb3f0f556a/Raport_Swiateczny_2022
 7. Publikacja GUS, *Co warto wiedzieć o inflacji*, Warszawa 2019 należy zapisać: *Co warto wiedzieć o inflacji*, <http://stat.gov.pl>, Warszawa 2019, 61 s.
 8. Publikacja GUS *Zeszyt metodologiczny. Badanie budżetów gospodarstw domowych*, Warszawa 2018.
 9. Sondaż BIOSTAT „*Sytuacja finansowa Polaków podczas epidemii SARS-CoV-2 – sierpień 2020*”, <https://www.biostat.com.pl/sytuacja-finansowa-polakow-podczas-epidemii-sarscov2-sierpien-2020.php>
 10. Komunikat CBOS „*Oceny sytuacji finansowej gospodarstw domowych*”, https://www.cbos.pl/SPISKOM.POL/2022/K_067_22.PDF
 11. *Polacy o inflacji*, Komunikat z badań, nr 61/2023, maj 2023, CBOS, 18 s.
 12. <https://www.zus.pl/-/od-marca-emerytury-i-renty-b%C4%99d%C4%85-wy%C5%BCsze-o-14-8->
 13. <https://www.thestreet.com/dictionary/d/dot-com-bubble-and-burst>
 14. <https://wgospodarce.pl/informacje/38104-polska-na-6-miejscu-w-ue-pod-wzgleciem-wykorzystania-pieniedzy-z-planu-junckera>
 15. <https://forsal.pl/artykuly/1258419,10-lat-temu-wybuchl-kryzys-finansowy-polska-ucierpiala-w-niewielkim-stopniu.html>
 16. <https://wzr.pl/ekonomia/kryzys-gospodarczy-2008-roku-najwazniejsze-informacje/>
 17. <https://inwestycje.pl/gospodarka/prognoza-centralna-analitykow-dot-sredniorocznej-stopy-referencyjnej-to-672/>
 18. https://mfiles.pl/pl/index.php/Instytucje_finansowe
 19. <https://stat.gov.pl/wskazniki-makroekonomiczne/>

20. <https://www.eapn.org.pl/kim-jestesmy/european-anti-poverty-network/>
21. <https://krd.pl/centrum-prasowe/informacje-prasowe/2021/ubylo-dluznikow-wzrosly-dlugi>
22. <https://www.money.pl/banki/dlugi-polakow-spadly-o-prawie-2-mld-zl-po-1-5-roku-pandemii-6705680965950432a.html>
23. <https://prnews.pl/dlugi-polakow-wieksze-niz-zarobki-465459>
24. <https://stat.gov.pl/sygnalne/komunikaty-i-obwieszczenia/lista-komunikatow-i-obwieszczen/obwieszczenie-w-sprawie-przecietnego-wynagrodzenia-miesiecznego-w-gospodarce-narodowej-w-2022-r-i-w-drugim-polroczu-2022-r-,276,10.html>
25. <https://www.infor.pl/prawo/prawa-konsumenta/nowosci/5708047,za-dluzenie-polakow-rosnie-ile-jestesmy-winni.html>
26. <https://www.bankier.pl/wiadomosc/Zadluzenie-Polakow-w-KRD-rosnie-w-miliardowej-skali-Bedzie-trudno-o-zmiane-trendu-8494453.html>
27. <https://wgospodarce.pl/informacje/129735-zadluzenie-polakow-przekracza-45-mld-zl>
28. https://www.gov.pl/web/tarczaantykryzysowa/o-tarczy_
29. <https://www.asmsalesforce.pl/badanie-raport-koszyk-zakupowy-sierpien-2021/>
30. <https://www.asmsalesforce.pl/badanie-raport-koszyk-zakupowy-wrzesien-2021/>